

Revolutionær livsglæde

Filosofi. Kun ved at lægge afstand til staten og magten som vi kender den, kan vi følge Marcello Tari genvinde den revolutionære livsglæde.

ALEXANDER CARNERA
Forfatter og skribent.

En politisk træthed og udmattelse har ramt vores tid. Det er svært at sætte ord på den daglige strøm af problemer, følelsen af afmagtighed, utilfreds-stillede behov og frustrerede begær. De fleste af os har for travlt til at gøre noget ved det, orker ikke, kan ikke andet end nøjes med at forfølge vores eget liv. Ofte i ret så forudsigelige og genkendelige baner. «Vi er omringet af tusind spejle skudt ind mellem os selv og verden som en skærm», skriver den italienske selverklærede barfodsfilosof Marcello Tari i sin seneste bog, *There is No Unhappy Revolution*. «Opør og ønsket om forandring har altid handlet om at knuse de falske spejle, og føle på et både individuelt og kollektivt plan, at noget bryder ud af tiden, her og nu. Man gør det for at bryde med det fjendtlige. Det er en søgen efter åndens immanens, det bevægelige indenfor i én selv og i andre, en glædeskraft, som gør det oplagt at fundere over på hvilken måde en revolutionær erfaring og kærlighed er så nært beslægtet, at de kommunikerer med hinanden.»

Det er sætninger som disse, der giver mig en fornemmelse af, at bogen er skrevet om et slags sorgarbejde over en politisk samtid, selvom den også til tider forfalder til revolutionsromantik og politisk agitation, som minder om at Tari har en fortid som en del af de marxistisk-inspirerede postoperaister i Paris og Italien i 1980'erne og 90'erne. Alligevel giver det god mening at betragte Taris skrift som en slags håbsfilosofi. Ikke det abstrakte håbes om Ernst Bloch formulerede det i *Spor* (1984): «Hvem vi er og hvormån vi virkelig lever, ved i dag endnu ingen. Endnu mere dunkelt, hvordan og hvor vi så går hen.»

There is No Unhappy Revolution er en opspring på kryds og tværs, mellem tidligere politiske nederlag, de marxistiske bevægelser, der fejlede, værksteder, øvelser og tanker om måder at bryde med eller lægge afstand til statens strukturer, partierne, institutionerne, magtens ledelsesformer, social identitet, alt sammen med henblik på en genopdagelse af nye muligheder for livsglæde og andre livsformer.

AFSTÅELSE SOM LIVSORIENTERING

Da jeg for nogle år siden besøgte det græske munkesam-

fund Athos på den nordlige halvø Halkidiki, var jeg først og fremmest interesseret i at lære mere om hvad der drev unge og ældre mænd til at leve og arbejde udenfor fædrelandet og de normale statslige strukturer.¹ Jeg havde også en bog med af Roland Barthes, *How to Live Together* (2012), hans sidste, hvor han i månederne før sin død gjorde sig nogle tanker om hvordan mennesker kan leve sammen. Findes der steder der ikke kun handler om produktion og konkurrence, men om at dele noget sammen og samtidig kunne trække sig tilbage til sit eget rum? Barthes nævner klosteraufundet som et eksempel: Munkene er ikke afhængige af hinanden, men grundlæggende selvtilstrækkelige. Når de søger fællesskab, er det ud fra en præmis om, at de når som helst, kan trække sig tilbage til deres eget rum. Kan man overføre elementer fra munkekulturen til hverdagslivet, til et håb om små sociale utopier, som bevæger sig frem og tilbage mellem det han kalder, nærhed og afstand?

I sin bog beskriver Tari afståelse, *distention*, ikke kun som en politisk kamphandling, men også som en form for en moralsk eller åndelig oprustning, hvor det ikke kun er et spørgsmål om at lægge afstand til de ydre statslige institutionelle strukturer, men om at skabe afstand *indenfor* strukturerne.² En disciplin og selvdistance i sin mest gennemførte form finder Tari indenfor kristendommen og kloster-væsenet, særlig hos de franciskanske munkebevægelser gennem deres afståelse af ejendom. Man kan med fordel betragte *There is No Unhappy Revolution* som en værktøjskasse for forskellige øvelser eller livsformer der gør brug af afståelse som en økonomisk, socialt og eksistentiel reaktion på en global krise. Afståelse af magtkoncentrationer, afståelse af partipolitik og vækelsen til nye forestillinger om at lave politik, løsgørelse fra det faste arbejdsmarked, afståelse fra den styrede og dreserede forbrugs- og fitnesskrop.

AFSTAND TIL DET GENNEMFORVALTE LIV

I sin analyse af afståelsens praksis, trækker Tari især på Walter Benjamins essay «Kritik af volden», der for ham

PETER BREUGHEL DEN ÆLDRE, SLARAFFENLAND, 1567, OLJE PÅ LERRET.

bør læses som en kritik af måden ledelse og magtstrukturer i dag indvirker på hele vores liv, på måden vi lever, tænker, arbejder og bor på. Det handler ikke længere om at forstå arbejdernes strejkeret som en isoleret fagforeningshandling – fagforeningerne er i dag alligevel kun oplagt af at få folk i arbejde – men at se strejken som et skridt på vejen til at lægge afstand til statens strukturer, ikke som et had til staten, men til det gennemforvaltede liv. Nærmere bestemt undersøger ideen om en destituel magt, som virker udenfor eller mod den konstituerede og institutionelle magt. Målet er ikke oprettelsen af nye institutioner, partier og repræsentative styringsformer, men gennem forestillingsvenen skabe andre alliancer og selvforvaltning, finde vejen for andre måder at forme sit liv.

Er danske skuespillers forslag om etableringen af en platform, hvor kunstnere og ansatte i kulturbranchen, musikere, instruktører, forfattere og lydteknikere, selv ejer rettighederne, del af en destituel praksis? Ideen her er ikke alene at hvide rettighederne hjem og sikre et mindstegrundlag, men også at strejke og dermed vise hvad samfundet ville være uden kunstnere.

Hvad ville de spille på P3 og P4? Udelukkende udenlands musik (hvis de ikke også strejkede). Hvad ville de vise i TV og på streamingtjenesterne? Bibliotekerne ville være tomme. I dag indgår det kunstnerne producerer konstant i underholdning: bøger, artikler, underlægningsmusik, manuskripter, skuespil, instruktion, billeder, skulpturer. Men hvorfor rettigheder og hvorfor ejerskab? Ideen må være at strejken skal skabe en ny type af folkeoplysning, at man udenom de repræsentative kana-

ler afprøver de demokratiske værdiers værdi. Fælles for disse og andre eksperimenter er dog, at de opererer i en vekselvirkning mellem systemopgør og personlig udvikling, med en målsetting om at finde tilbage til andre forvaltningsformer uden hierarkier. Bag Taris beskrivelse fornemmer man en kolossal skuffelse over den moderate stat og de tiltag og love der kunne være implementeret for at standse den nuværende udvikling.

AT GØRE ET STOF TIL SIT EGGET

Det er når man bevæger sig «fra én fase af livet til den anden, at noget andet åbner sig for én». Afståelse er ikke et slutprodukt på et politisk engagement, men en tålmodig øvelse, hvor man lægger noget bag sig og rydder et rum for noget andet. Det er også sådan man må forstå bogens titel, der er taget fra et brev Walter Benjamin skrev til sin ven Gershom Scholem. Noget som giver mening når man indser, at der for Benjamin er tale om en bevægelse væk fra det liberale individs svageste karaktertræk, dets opportunisme, beregnende attitude og sprogfattighed. Det som udmærker denne bevægelse, er en erfaring af at stå på tærsklen til noget forandrende og livgivende.

I den jødiske Sabbat, er måltidet ikke kun et sted hvor man spiser, men også en måde sammen at regenerere kroppen og ånden på. Hver især har sit liv og sine bekymringer, men sammen gentager og genoplivner man opfyldelsen af en anden tid. «Kommunisme», siger Tari, «er det sted hvor kammeraten og den anden ledsager mig på rejsen mod omvendning». Ordet «ledsager» peger hen imod hivedagens forløsning, skriver Tari og tilføjer «at brække et stykke brød af, er muligvis det første eksempel på afståelsens gestus». Man afbryder al ydre indflydelse og magt samtidig med at man gendanner folket der mangler.

Flere steder peger Tari på ungdommen som det sted hvor man oplever livet som en tærskel, en poros og åben søgen, som for ham rummer den vitalitet og dermed et sindbillede på det vi aldrig må glemme. Fra den anden side af jordkloden modtager jeg nu og da fra min søn, der er bortrejst på ubestemt tid, små digitale postkort, der vidner om at han tager én dag ad gangen og samtidig er helt borte for at alt kan ske. Hver dag ser og lytter til han til dyt, ser og møder sære mennesker og underlige ting. Han har det, som står han og kikker ud mod en åben horisont, samtidig med at han er til stede her og nu. Hans tanker er ikke styret af fremtiden, studier, karriere, penge, sikkerhed, men først og fremmest om at gå på opdagelse uden at vide hvad han søger. Hvad har den jødiske Sabbat og den unge dreng på tærsklen til en ny tid til fælles? At være berørt af livsforventning og en erfaring af at have gjort virkelighedens stof til sit eget.

REVOLUTIONEN DER UDEBLEV

Jeg har længe haft det svært med revolutionsromantik, revolutionskritik og bøger om kommunisme. Ikke kun på grund af de historiske nederlag og fadasser, men også fordi ordene bare er alt for store, og man skal passe på, som Bloch sagde, for de store ord har det med at puste sig op og få deres eget liv. *There is No Unhappy Revolution* har heller ikke bestyrtet mig i min tro på det fornuftige i at genopdagde brugen af ordet kommunisme, selvom at det ikke denne gang henviser til en kommende verden af endelig forløsning, men mere en livspraksis der lægger afstand til statslige magtformer med henblik på at skabe andre livsformer, handlemåder og erfaringsrum.

I 2009 tog jeg til London for at dække konferencen «Kommunisme for det 21. århundrede», hvor kendte figurer som Michael Hardt, Toni Negri, Slavoj Žižek, Alain Badiou og Jacques Rancière deltog.³ Dengang konkluderede man at der var små sejre at hente selv i de sociale bevægelser nederlag, men også, at revolution og forandring var noget andet i de europæiske og amerikanske metropoler end i Sydlamerikas høfland. Også selvom Žižek applauderede statslig ledelse gennem proletariatets diktatur. Trods en vis sørgmodighed nærrede man stadig forhåbninger til den urbane immaterielle arbejder, entreprenøren, de frie skribenter, der med de nye horizontale netværk og samarbejdsformer og kreative energier skulle erobre byen og tiden og skabe nye politisk-solidariske fællesskaber – almindingen.

Siden da er det som om metropolis er forvandlet til det Tari omtaler som «megapolis», storbyer der bare vokser, styret af underholdning, business og manisk produktion. Mange blev ramt af nullemes økonomiske regeringsledelse, hvor al styring blev lagt over på den enkelte, magten flyttede ind i os selv, selvudbygning, isolation og prækaritet blev hverdag for mange og er det stadig.

Revolutionens frigørende kraft udeblev. Men hvorfor? En del af svaret hænger nok sammen med at magten i dag er blevet eksistentiel. Magt virker ikke længere gennem undertrykkelse og repression, sådan som tilfældet var for arbejderne på fabrikken. De vidste hvem de kæmpede mod og hvorfor. I dag er magten usynlig, smidig og bevægelig, og virker primært gennem forførelse og kommunikation, det vi alle lever af fra morgen ... /

/... til aften.⁴ Postoperaisterne beskrev magts stadige mere smidige måde at operere på, men måske har de været lidt naive i deres analyse af hvordan magten efter at fabrikkerne blev fjernet, kunne overvindes og forvandles. Og lige nu er det som om vi befinder os i en tid, hvor det økonomiske og teknologiske såvel som det politiske er ude af synk med hinanden og opererer på forskellige niveauer i forskellige retninger, som vanskeliggør modstand, erfaring og forandring.

Men det er på en måde også her Tari sætter ind, i spændingen og kløften mellem det politiske og det eksistentielle, det politiske og erfaringsmæssige. Det som driver den politiske kamp, er ikke kun bæredygtig teknologi og grøn omstilling, uddannelse til alle, mere løn til sygeplejerskerne, men sindets egen omstilling. Som han skriver: «Porten til forvandling af os selv og verden, udgår hverken fra staten eller den teknologiske innovation. Og den opstår heller ikke som følge af en social kollektivisering eller bekræftelse af en særlig vilje.» For ham er meget af marxismen mislykket fordi den ikke har taget begæret og kroppen tilstrækkelig alvorlig, fordi den ikke har et sprog for hvordan forandring og krop er forbundet. «Marxismen fokuserede kun på 'de sociale vilkår' baseret på en forestilling om, at når blot de ydre forhold ændres – økonomiske og politiske strukturer – vil alt blive bedre. Fornuft og hjerte skilles ad.»

METANOIA OG HJERTETS FILOSOFI

Jeg har altid tænkt at der må være ting vi gør, steder vi besøger, kunstværker vi vender tilbage til, fordi vi har en forestilling om at det bringer os et andet sted hen, at nå et punkt, hvor vi faktisk føler og tænker anderledes, nu med større visshed og styrke. For Tari er kærlighed og kommunisme fælles i sin revolutionære omfavelse af det som er her og nu, af viljen til at gennemleve det som er rystende og smertefuld i kraft af en troskab. Kærligheden har ikke behov for en fremtid, for den er kommunistisk i sin bekræftelse af fællesskabet som det allerede er, men det er et bånd, en kommunikation, med en moralsk-åndelig dimension, der for Tari er gået tabt. For ham er vi fanget i den vestlige filosofis adskillelse af fornuft og følelse, af tanke og hjerte. Og denne adskillelse «ender som en form for nemesis, hvor den kraft (glædeskraft og følsomhed) som reproducerer de samme abstrakte vestlige forestillinger om individ, fællesskab, politik og liv.»

Tari ser samtidigt dominerende rationelle filosofi og kapitalisme som fremtidsorienteret, beregnende, abstrakt og dermed kærlighedsløs. For ham er tiden kommet til at gøre brug af teologien, filosofien og gamle traditioner i Østen og Vesten, der alle for længe har indset at mennesket er slave af sit begær, lukket inde i sit indre, bundet til egoets bekymringer. Tari trækker her på hjertets filosofi, den praksis der kultiverer evnen til modtagelighed og forbereder sindet på en ny omsorg. Hvor man når frem til det punkt hvor man begynder at se på alt levende på en anden måde, med et nyt hjerte og som sådan med en ny fornuft. Hos Epiktet og stoikerne sker det gennem disciplinering af sindet for hvordan man skal leve. Sjælens forvandling søges i en bevægelse, som ikke er en vej bort, men en vej ud. Sjælen er ikke et gemmested, som skal indrettes som et tillugssted, men en krævende virkelighed, en livskunst. Også hos Paulus er troen et spørgsmål om omvendelse (*metanoia*) af sindet.

Men det er især hos Spinoza at hjerte (affekt) og fornuft finder sammen. Glæden er det tætteste vi kommer på et sandhedsbegreb hos Spinoza. Glæden er den følelse der

opstår med erfaring af handle- og eksistenskraft og som sådan forbundet med fornuften. Gennem omdannelsen af nye påvirkninger kropsliggøres en politisk erfaring. I tråd med engelske Mark Fisher ser Tari en lige linje mellem eksempelvis kulturindustriens resonans (hjerte og affekt) og modkulturens politiske udtryk (fornuft), men hvor Fisher ser muligheder i teknologi og automatisering, ser Tari det som nødvendigt at kritisere forestillingen om at revolutionen er teknologisk.

For ham må man sondre mellem teknik og teknologi, mellem teknik som det at frembringe noget, en kunnen som i et håndværk (*techné*) og teknologi som systemer der lever sit eget liv uafhængigt af os – et rammeværk baseret på optimering af ressourcer. Det sidste skaber problemerne. Teknologiens rammeværk og dens medfølgende monokultur indebærer for Tari et krav om deceleration, eller det han med den tyske digter Heiner Müller kalder «genopdagelsen af langsomhedens

potentiale». Men teknologiens indflydelse og problem er ikke alene et spørgsmål om hastighed og fart, men et spørgsmål om at ændre retningen på bevægelsen.⁵

BRUGEN AF STEDERNE

I en verden og i en tid hvor alt er kommet for tæt på, hvor alt er tilgængeligt hele tiden, bliver vores egen erfaring og egne tanker sat under voldsomt pres. Med teknologien undslipper vi afstanden samtidig med at vi undslipper nærheden, intimiteten, tankerne, det muligt fælles, det som er større end os. Det er nok også derfor at afstand, kommer til at spille så afgørende en rolle for Taris tanker om forandring og revolution. Du kan kun «se ting på afstand», skriver Tari, «den der forbliver inden på midten lærer ingenting». Men det er blevet svært at forlade midten, svært at træde udenfor, svært ikke at lyde som andre. Tari bemærker hvordan Walter Benjamin i sine erindringer genkalder sig sine barndomsvanskeligheder med at finde vej rundt i Berlin: «for at blive en sand ekspert, at blive dygtig til noget, må man først have kendt til oplevelsen af magtesløshed og indset hvordan magtesløsheden ikke befinder sig hverken ved begyndelsen eller slutningen ... men i midten.»

At finde et rum udenfor, lader sig også gøre indenfor. At finde en anden livsrytme, bruge afmægtigheden til at opdyrke en sensibilitet, en puls, en tankekraft, en ånd. Et rum af både eventyr og armod, glæde og tristesse, fælleshed og ensomhed. Et sted med egen livsrytme, mens det fortravlede liv buldrer derudad. En erfaring af afståelse. Man kan bringe det til en ekstrem, som Walter Benjamin gjorde, altså leve som en løgerende rundt om i verden, den danske essayistiske filmkunstner Chris Marker eller den vietnamesiske filmskaber og forfatter Trinh T. Minh-ha, omdanne den personlige erinding til et fragment i geografiske termer, til pladser, øer, ørkener, lokale steder, byer. Fremfor at reducere den personlige erinding til en historiebog, bliver det et spørgsmål om at bruge pladserne, stederne, sidegaderne, torvene, til at give liv til fortiden, holde tiden levende, gennem stadig nye bevægelser, til et punkt hvor det hjemlige bliver fremmed, det fremmede fortroligt.

NÅR ALTING PLUDSELIG BLIVER MULIGT IGEN

«Virkelig forandring i vores liv», skriver Tari, har at gøre

med at «give liv til fortiden», således at nuet møttes med endnu ukendte muligheder. Det er ikke tiden som bor i os mennesker, det er os der bor i tidens indre, tiden selv er en levende puls. Ogsåven består ikke kun i at ændre verden, men at ændre tiden. Vi skal ændre på den kvalitative erfaring af tid, skriver Tari. Den kvalitative erfaring forbinder han med en suspendering af tiden og historien forstået som et stort brusende tog der med kapitalismen i førerhuset styrer mod katastrofen. Tiden forstået som et lineært kontinuum, som sekventielt, der net opløser tiden. Men den gamle beskrivelse om at «bremse» tiden og historiens tog, er ikke en valgt metafor. Som Yuk Hui og andre er inde på handler det mere om måder at bevæge sig på end om hastighed. At afbryde tiden er ikke at tilbagevise den til en paradissik-messiansk tilstand, men om at give plads til en fyldt nutid der åbner en portal til en anden fremtid.

Forandring er ganske vist forudsætningen for hele livsprocessen og historien. Men forudsætningen for forandring er foregribelse, at stirre krisen i øjnene, tiden selv. Ernst Blochs fortælling «Faldet ind i nuet» fra Spor, om en tigger der på en rabbiners forespørgsel fremsætter et ønske, der tager hans egen nuværende (øjeblikkelige) situation alvorlig og ikke projicerer sit håb ud i en fjern fremtid (hans største ønske er at få en skjorte), kan stå som model for afståelsen i forhold til læren om tiden. Anelsen hos Bloch resonerer med et væsentligt punkt om mennesket: at det nærmeste er det mest ubegribelige af alt, at vort her og nu altid lever i en dæmning – det levede øjeblik mørke – mod en dag der endnu ikke er.

Nuet er altid en tærskel til noget andet og ikke en lukket dør. Enhver situation er ladet med potentialitet. Men det er først når vi føler en ændring i vores handlekraft, at vi kan få øje på dette.

Tari har et ønske om at genopdaget det han kalder «det messianske sprog», men i modsætning til den ortodokse jødedom, er det messianske hos ham inspireret af Bloch, Benjamin og Giorgio Agamben, og må opfattes som et lys der kaster en glød over den allerede eksisterende verden og tingene på en måde, der gør det umuligt at betragte den aktuelle verden på samme måde som før. I denne historiefortællelse befinder tiden sig allerede i en spænding mellem forjættelse og opfyldelse – et korrelat mellem forjættelsens håb og materiens muligheder. Der er noget iboende revolutionært i denne tilgang til tiden, uanset konkrete politisk-revolutionære begivenheder. Det er os der er i tiden, og det at leve, er at nærme sig et omslag i tiden. Den tid vi gennemlever, er ladet med et u-indløst potentiale, eller, tiden er ikke færdig med sig selv, den arbejder, den går ikke bare. En forandring af kapitalismen betyder indstiftelsen af det endnu ikke kendte. Det hører med til en ny samfundsenden, at den skaber sig selv i den modstandsdygtige handling, som først bliver tilgængelig for os i det øjeblik vi tør forbinde os med noget andet, kræve noget andet af os selv. Bevæge os hen til det sted, som endnu ikke har nogen identiteter. At nærme os noget, det kommende samfund, som vi endnu ikke kender. Hvilken befrielse!⁶

Marcello Tari, *There is No Unhappy Revolution: The Communism of Desolation*, Common Notions, New York, 2021.

1 «Den lindrende underkastelse». Le Monde diplomatique, september 2018.
2 Tak til Mikkel Thykier for samtale om dette aspekt.
3 «En kommunist for det 21. århundrede?», Le Monde diplomatique, april 2020.
4 Se Binyamin Chai Hui, «Why revolution is no longer possible», Open Democracy, 23. oktober 2015, www.opendemocracy.net.
5 Yuk Hui, *Teknologivet, Eksistenz forlag, Oslo, 2022*.
6 Tak til Jacob Koiv.

STØRRE INNSIKT

PRØV LE MONDE DIPLOMATIQUE GRATIS I TO MÅNEDER
SEND LMD TL 2030

LE MONDE
diplomatique

ABONNEMENTET ER UFORPLIKTENDE OG STANSER AUTOMATISK EFTER TO MÅNEDER

LE MONDE diplomatique

Postboks 33 Grefsen,
0409 Oslo, Norge
Telefon: + 47 47 46 58 80
www.lmd.no

Ansvarlig redaktør

Remi Nilsen [rnils@lmd.no]

Redaktionssekretær

Mira Refsath Langpland [mira@lmd.no]

Faste bidragsytere

Arntstein Bjørkly, Anders Dunker, Frida Skatvik, Alexander Carnera, Espen Granlie, Morten Harper, Staffen Moestrup, Sverre V. Sand, Slavoj Žižek.

Abonnement

Løpende årsabonnement på papir-avisen (12 utgaver): 790 NOK. Portofølg Skandinavia: 80 NOK. Europa: 84 NOK. Verden: 120 NOK. Abonnement kan tegnes på www.lmd.no, på telefon 47 46 58 80, e-post til abo@lmd.no.

Annonser

Le Monde diplomatique når nærmere 100 000 lesere. Avisen selges som abonnementsavis, samt i løssalg i Norge og Danmark. En større del av opplaget vedlegges norske Klassekampen. Norske LMD kommer ut den første torsdagen i hver Juni.

For informasjon om annonser kontakt: Frida Skatvik, telefon: 888 35 258 e-post: frida@lmd.no

Utgiver

Le Monde diplomatique Norge AS. Daglig leder: Remi Nilsen Eies av Per Meland og Remi Nilsen

Trykkeri

Amedia, Lillestrøm, Norge. Avisen mottar støtte midler av Norsk kulturråd.

Støtt oss

Hjelp oss å bli enda bedre. Vipps til #21577 eller se www.lmd.no/stott-oss. Norge og Danmark.

Juniavisen LE MONDE diplomatique har et globalt og radikalt engasjement. Denne norske (skandinaviske) utgaven inneholder artikler fra franske Le Monde diplomatique og de andre internasjonale utgavene, samt artikler (merket «@ norske LMD») fra den norske redaksjonen. Hovedspråket er norsk. Bilder velges av den norske redaksjonen.

LE MONDE diplomatique: internasjonalt

30 internasjonale utgaver. Utgis på 20 språk.

Frankrike

1, Avenue Stephen-Pichon, 75013 Paris www.monde-diplomatique.fr Grunnlegger: Hubert Beuve-Méry Daglig leder og ansvarlig redaktør: Serge Halimi Sjefredaktør: Benoît Bréville Ansvarlig for internasjonale utgaver: Anne-Cécile Robert

Norske Le Monde diplomatique arbeider i tråd med Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakatens regler for god pressekikk.

Den norske og tyske utgaven er partnere i det europeiske nettverket Eurozine. Se www.eurozine.com

Neste nummer
av Le Monde
diplomatique
kommer ut
7. juli